

SİNAN PAŞA MAÂRİF-NÂME, ÖZLÜ SÖZLER VE ÖĞÜTLER KİTABI*

Araş. Gör. Kamile BENTLİ

Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Sinan Paşa, XV. yüzyılın önemli âlim, mutasavvıf ve devlet adamlarındandır. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu olan Sinan Paşa, devrin büyük ulema meclislerine devam etmiştir. Bunlardan biri dedesi Molla Yegân'dır. Dönemin önemli astronomi ve kelam âlimi olan Ali Kuşçu'dan da dersler almıştır. Sinan Paşa özellikle nesirdeki başarısı ve kullandığı secîli üslubu ile eşine az rastlanan bir müelliftir. Riyâziye, hey'et, fıkıh ve kelâm konularında Arapça; din, tasavvuf, ahlâk ve evliya menkıbeleri konularında ise Türkçe eserler vermiştir (Koç 2009: 230).

Sinan Paşa'nın ilk Türkçe eseri Edirne'de kaleme aldığı *Tazarru'-nâme'dir* (Banarlı 1971: 491). Esas itibariyle mensur olan eserde manzum parçalara rastlamak mümkündür. Eser *Darâ'ât-nâme*, *Tazarruât-ı Sinan Paşa* ve *Tazarru'-nâme* adlarıyla da bilinir (Sinan Paşa 1961: 14). Tamamıyla mensur bir münâcât sayılabilecek eserde yazar dünyadan ahirete olan uzun yolculuktan bahsetmiş, eserini hikayeler, kıssalar ve nasihatlerle süslemiştir. Klasik edebiyatta süslü nesrin kapılarını açan ilk eser olup "Sinan Paşa üslubu" diye bilinen üslubu da beraberinde getirmiştir. Sinan Paşa eserinde inşâ kabiliyetinin yanı sıra dinî, manevî ve beşerî ilimlerdeki bilgisini de ortaya koymuştur (Koç 2009: 230). Pek çok yazması olan eser, edebiyatımızın en çok okunan kitaplarından olmuştur. Bu eserle ilgili olarak "*Sina Paşa, Tazarru'-nâme - Tenkitli Metin ve Fonetik İnceleme*" başlığıyla Prof. Dr. Mertol TULUM çalışmış ve bu çalışmasıyla 1968 yılında Doktor unvanını almıştır. TULUM kısa bir süre önce *Tazarru'-nâme*'yi bugünün diline aktarmış, Diyanet Vakfı Yayınlarından *Yakarışlar Kitabı* başlığıyla yayımlanmıştır.

Maârif-nâme, Sinan Paşa'nın Türkçe kaleme aldığı ikinci eseridir. Ahlâka dair yazmış olduğu bu eser *Nasihât-nâme*, *Maârif*, *Maârif-nâme*, *Ahlak-nâme* ve *Risâle-i Ahlak* adlarıyla anılmıştır (Banarlı 1971: 494). "Secili bir üslup ve parlak bir nesir örneği olarak hikmetler ve nasihatlerle bezenmiş olan eser İslam ahlakının esaslarını öğretmeyi hedef almakla beraber içinde filozofların, özellikle Eflâtun'un nasihatlerinden de nakiller vardır." (Koç 2009: 230).

Maârif-nâme'nin tıpkıbasımını bir önsözle birlikte İsmail Hikmet Ertaylan yapmıştır. Yazar Maârif-nâmeyi anlattığı kısımda eseri niçin faksimile ettiğini ve sonrasında ne beklediğini şöyle ifade etmiştir: "...gerek İstanbul ve gerek Anadolu kütüphanelerimizden bir kısmında bu değerli esere rast gelinmektedir. Biz bunlardan birini olduğu gibi faksimile ettirmeği hem bu değerli eseri ölümden kurtarmış, hem Sinan Paşa gibi şiir ve inşâ ve üslupta da yekta olan kudretli bir şahsiyetin bu değerli eserini ilgililere tanıtmak, hem de üniversite gençlerini bu eseri hakkıyla inceleyerek edebiyat tarihimizin Fatih devrindeki kudret ve mahiyetini ortaya koymak bakımından bastırmayı elzem gördük. O; ciddî ve esaslı bir tedkikten geçirilerek bütün hususiyetleri gerektiği gibi tesbit ve teşrih edilecek olursa edebiyat tarihimizin, bilhassa nesir kısmındaki bu şekillerden birisini muvaffakiyetli ve şerefli bir şekilde doldurulmuş olacaktır." (Sinan Paşa 1961: 21). Hocanın bu arzusunun 1979 yılında "*Ma'ârif-nâme-Metin ve ki'li Birleşik Cümleler Üzerinde Bir Araştırma*" adlı çalışmasıyla Mertol TULUM gerçekleştirmiş ve bu çalışma ile Üniversite Doçenti unvanını almıştır.

Prof. Dr. Mertol TULUM, *Tazarru'-nâme*'yi yaptığı gibi *Maârif-nâme*'yi de günümüz diline aktarmıştır (Tulum 2013). Atatürk Kültür Merkezi Yayınlarından çıkan eser 936 sayfadan oluşmaktadır. İçindekiler (s. V-XV) kısmından anlaşıldığına göre Sunuş (s. XVII-XXIII), Metin (s.1-781), Açıklamalar (s. 787-912) bölümlerinden oluşmaktadır.

Sunuş bölümünde TULUM, Sinan Paşa ve dönemin edebiyat hayatı hakkında kısa bir değerlendirmede bulunmuştur. Bunun sebebinin de *Tazarru'-nâme*'nin yapılmış olan iki baskısı ve son olarak hazırlanmış olduğu bugünün diline aktarılmış yayımında yazar ve eserleri hakkında yeterince bilginin olması şeklinde açıklar. *Maârif-nâme* için kaleme aldığı şu sözler "*Maârif-nâme*, yazarın kendi sözleriyle, "ahlâk bâbında, nasihatnâme suretinde bir kitap"tır. Bu eser, dil açısından taşıdığı önem bir yana, konusu ve içeriği bakımından da son derece ilgi çekicidir. Birçoğu vecize/aforizma değerinde olan sözlerin yoğun anlamlı kısa cümle kalıplarıyla verilmesi, bu esere ilk bakışta okunur, sade dilli bir eser görüntüsü verir; ancak Paşa'nın çok zengin söz dağarcığı ile engin kültüründen saçılan kelimelerin zengin anlam yükleri ile düşünce deryasının derinliğinden çıkarıp ortaya sürdüğü söz incilerinin parıltıları, okuyanı, bir yanıyla içine girilmesi gerçekten oldukça güç bir anlam dünyasıyla, bir yanıyla da göz kamaştırıcı bir üslupla karşıya getirir. Paşa bu eserinin girişinde, astronomi terimlerini kullanarak yazdığı emsalsiz bir na't (Hz. Peygamber övgüsü) içindeki birkaç beyit dışında, manzumelere yer vermemiş, baştan sona mensur yazmayı yeğlemiştir. Bu bakımdan *Maârif-nâme* Türk nesir edebiyatının üstün nitelikli bir ürünü olduğu kadar, nesir dilinin de en zengin ve göz ardı edilemeyecek değerde eserleri arasında yer alır." (Tulum 2013: XXI). Türk edebiyatındaki yeri ve önemini belirtmesi bakımından kayda değer.

Hocamız bu kısımda kitabın biçim özellikleri hakkında da bilgi vermiştir. Metin karşılıklı sayfalara yerleştirilmiştir. Çift sayfalarda Arap harfli

metinden Latin harflerine aktarılmış şekli verilmiştir. Bu kısımda Prof. Dr. TULUM yeni bir sistem uygulamıştır. Metnin dili günümüz diline uygun şekilde verilmiştir, yani XV. yüzyıl Türkçesinin iç yapı özelliklerini yansıtmaz. Transkripsiyon harfleri ve işaretlerini kullanmamıştır. Tek sayfalarda ise metni bugünün diline aktarmıştır. Bu kısımda Sayın TULUM; metni, anlam derinliğini ve edebî niteliğini bozmadan günümüz diline aktarmıştır. Bunu yaparken metnin dış görünüşünü değiştirmemeye, öz cümleleri bozmamaya dikkat etmiş, sadece günümüzden farklı olan yapıları bugünün cümle kalıplarına uygun hale getirmiştir. Metni aktarırken her kelimeyi cümle içerisindeki anlamıyla anlamlandırmıştır (Tulum 2013: XXIII-XIV).

Metin kısmında ise Sinan Paşa, Klasik Türk edebiyatımızda bir esere başlarken izlenen yoldan ayrılmamış, eserine Münacat, Na't, Na'tü'l-Aşeretü'l-Mübeşşere, Na'tü'l-Hulefâi'l-Erbaa, Sebeb-i Tahrîr-i Kitâb bölümleriyle başlamıştır. Bu bölümler sırasıyla Yüce Tanrıya Övgü, Peygambere Övgü, Cennetle Muştulanmış On Sahabeye Övgü, Dört Halifeye Övgü ve son olarak Kitabın Yazılış Sebebi'dir. Bu kısımlardan sonra asıl metin başlar ve bu kısım 145 başlıktan oluşur. Bu başlıkların bazıları şöyledir; Zemmüd-d-Dünyâ ve Mâ-fihâ(Dünya ve İçinde Olanları Kötüleme), İşâret-i Avf ve Şefâat (Af ve Şefaât Üzerine), Rücû'ilâ Mezemmeti'd-Dünyâ (Dünyayı Kötülemeye Dönüş), Tevbihât (Paylamalar), Tenbihât (Uyarılar), ..., Tergîbu Musâhabeti's-sulehâ (İyi Kimselerle Görüşmeye Özendirme), ..., Men'u Sarfi'l-Umri ile'l-Ulûmi'l-Gayri'-Nâfia (Ömrü Faydasız İlimler Uğruna Harcamaktan Alıkoyma), İşâret-i Ma'rifet-i Hakîkiyye (Gerçek Marifet Üzerine), ..., Zemmü'z-Zulm (Zulmü Kötüleme), Hikâyet (Hikaye), ..., Taksîmü'l-Ulemâ ve Zemmü'l-Ulemâ'i's-Sû' (Bilgilerin Bölünmesi ve Kötü Bilgilerin Kötülenmesi), ... vb. Hâtime yani Bitiş ile metin son bulur.

Bu kısımdan sonra Açıklamalar bölümü başlar. Bu kısımda Prof. Dr. TULUM, metinde geçen ve metnin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak bazı kelime ve kavramları açıklamıştır. Bu açıklamalar sayesinde *Maârif-nâme*'nin satır araları biraz daha aydınlık olmaktadır. Bu kelime ve kavramlar her iki metinde de koyu yazılmıştır. Okuyucunun aradığı kavrama daha rahat ulaşmasını sağlamak için Açıklamalar kısmı alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Hocamızın *Sur-nâme* ve *Tazarru'-nâme*'den sonra *Maârif-nâme* için de böyle bir çalışma yapması bizleri çok heyecanlandırmıştır. *Maârif-nâme*'nin Latin harflerine aktarımında uyguladığı çalışma ilk olması açısından çok önemlidir. Bu şekilde eser daha çok okuyucuya yaklaşmıştır. Hocamızın Arap harfli metinleri aktarımındaki titizliği Orhan Şaik Gökyay tarafından takdir edilmiş ve ona "bu bağın içinde elini kolunu sallayarak dolaşma yetkisini" vermiştir (Gökyay 2007: 235). Bu özenli ve dikkatli çalışması eserin günümüz diline aktarımında da kendini hissettirmektedir. Bu çalışmalar sayesinde kültür ve edebiyat değerlerimizi daha iyi anlarken dönemin siyasi, sosyal ve edebi

duruşu hakkında da bilgi sahibi oluyoruz. Prof. Dr. TULUM'un eserleri bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara ve bilhassa gençlere örnek olacaktır.

KAYNAKLAR

BANARLI, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul.

GÖKYAY, Orhan Şaik (2007), *Destursuz Bağa Girenler*, Kabcacı Yayınevi.

KOÇ, Aylin (2009), "Sinan Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul, s. 230.

Sinan Paşa (1961), *Maarifnâme*, (haz. İsmail Hikmet Ertaylan), s.14, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul.

TULUM, Mertol (2013), *Sinan Paşa Maârif-nâme, Özlü Sözler ve Öğütler Kitabı*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara